

Peter Seeberg som kristen eksistentialist

Kristian Østergaard

Det er i år 100 år siden Peter Seeberg blev født. Med sin bedragerisk enkle stil stiller han fortsat nærgående spørgsmål til læseren Han voksede op med kirkegang og bibellæsning, og de tidlige tekster sporer man en kristen eksistentialisme, der indholdsmæssigt er i slægt med Søren Kierkegaards værk *Sygdommen til døden*. I artiklen sporer jeg denne sammenhæng og peger samtidig på, at hos Seeberg er *det hellige* ikke nødvendigvis noget ydre, men i allerhøjeste grad også noget indre, nedlagt i den menneskelige sjæl, som det er katastrofalt at fortrænge.

Peter Seeberg (1925-1999) voksede op i et indremissionsk miljø i sønderjyske Skrydstrup, hvor faren var både skolelærer og kordegn. Det kristne udgangspunkt skulle blive afgørende for hans forfatterskab, særligt i form af eksistentielle grundspørgsmål om menneskets forhold til sig selv og Gud. Og nok bedyrede Seeberg det godmodige i den missionske kristendom, men hans efterladte dagbøger efterlader dog indtryk af, at kristendommen også kastede ham ud i en række kriser.

Således skriver den 17-årige Seeberg i sine efterladte dagbogsnotater den 16. oktober 1942: "Men jeg kan ikke frigøre mig fra kristendommen. Jeg har i det mindste ikke gjort det endnu. Når jeg begår noget kristeligt forkasteligt, så skammer jeg mig. Når jeg arbejder mod, så gør jeg det med fordoblede anstrengelser i bevidstheden om at det intet nytter." (Juhl 1999, s. 37)

I sine erindringer "Man lever af det, man får skænket" beretter biskop Kjeld Holm om en samtale han havde med Peter Seeberg. Her forklarede Seeberg, at tidehvervspræsten K. Olesen Larsen havde haft en vis betydning for ham og i øvrigt havde forestået vielsen, da Seeberg blev gift første gang.

Til sidst udbød Seeberg: "Hvad fanden, lidt tidehvervsmand er man vel!" (Holm 2013, s. 56). Der er uden tvivl det rigtige i den selvkaraktistik, at Seebergs første bøger var præget af en kristen eksistentialisme eller engagement.

Hovedpersonen i "Fugls føde" hedder Tom – og det er netop, hvad han er, og derfor han aldrig får gjort noget som færdigt. Toms kone forlader ham og tager skrivemaskinen med sig, hvad der rummer en stærk symbolik: Tom kan ikke skrive, fordi han ikke forstår at leve i virkelighedens verden.

En fjern bekendt – den gådefulde Hiffs – har ikke desto mindre tilbudt Tom 10.000 kr., hvis han kan skrive noget, der er virkeligt. Efter en jakobs-kamp med stoffet skriver Tom disse 14 ord: "Mine øjne er blinde/ mine hænder er visne/ mit sind er hjemsoget af tilintetgørelse". (Seeberg 1963, s. 98). Her kan man tænke på den blinde tigger Bartimæus (Luk. 10,46-52), som indtil Jesus kommer, er i samme situation som Tom.

Man må derfor forstå handlingen i "Fugls føde" sådan, at Tom har ramt bunden og søger en mirakuløs helbredelse, eller også kan man læse fortællingen som historie om, at Tom er parat til at sælge sig selv, og man kan i alt fald konstatere, at der i Hiffs stue står en vase med judaspenge. Men Hiffs er ikke Jesus, og han vil end ikke betale for Toms skriftlige frembringelse, skønt ordene ret beset taler sandt. Hiffs begrundet afvisningen med, at en "ærlighed, der ikke betyder noget for dig, skulle den betyde noget for mig?" (Seeberg 1963, s. 119)

Til slut sejler Hiffs ud, mens Tom tager en sten op og kaster den ud i vandet. Da han ser de ringe, der danner sig, hvor stenen rammer vandet, udbryder Tom: "Jeg er her". (Seeberg 1963, s. 127)

Filosoffen René Descartes beretter et sted, hvordan han lod al kundskab opsluge af tvivl, indtil han nåede den eneste uigendrivelige sætning: "Jeg tænker, altså er jeg". Det er denne virkelighedsoplevelse, der fører Tom til udbruddet: "Jeg er her". Titlen på bogen angiver således det absolutte eksistensminimum, men samtidig også det sted hvor muligheden for at begynde forfra måske vil melde sig.

"Fugls føde" udkom da også første gang i eksistentialismens hey days. Den virker dog ikke som en støvet klassiker. Tværtimod. Den har med sin appel til engagement bud til vor tid. Som når Hiffs så rammende siger til Tom: "Du lader dig irritere af småting, Tom, fordi du ikke rigtig holder af

noget. Med folk som dig fik man aldrig Mount Everest besteget.” (Seeberg 1963, s. 57).

Et tydeligere kristeligt motiv sporer man i “Nød” fra samlingen “Eftersøgningen og andre noveller”. Den handler om en sygeplejerske, som våger over en motorcyklist, der efter en ulykke ligger for døden. Han er blevet bragt ind på hospitalet som en dukke, og han forlader hospitalet som en bylt. Men det er ikke døden, der er emnet for novellen. Det er sygeplejersken Ainos omsorg og medfølelse for et menneske, hun aldrig tidligere har mødt, og som hun end ikke kender navnet på, og som heller ikke har mulighed for at mærke sygeplejerskens tilstedeværelse: “Hun syntes, at han kunne hedde Robert, som han lå der. Robert, sagde hun til ham, Robert. Hun sagde, at hun ikke vidste, hvad hun skulle sige til ham, for hun havde aldrig prøvet det før, men hun var der, det kunne han være ganske sikker på, selv om han ingenting vidste om det. Det skulle heller ikke komme an på tiden, hun ville blive siddende der, så længe det var nødvendigt og lidt til, for det at nye kom, når andre gik, det kunne ingen være tjent med i hans stilling.” (Seeberg 1962, s. 64). “Nød” kan man læse som en gendigtning af lignelsen af den barmhjertige samaritaner (Luk. 10,23-27), hvor den nødstedte heller ikke ved, hvem der samler ham op og fragter ham til herberget.

“Patienten” fra samlingen “Eftersøgningen og andre noveller” skildrer en mand, som er meget syg, og under sin fremadskridende sygdom gradvist får erstattet lemmer og organer med proteser og transplantationer. Ja, til sidst får patienten endog et nyt hoved af en mand, som var blevet skudt under krigen. Vi kan vel vanskeligt fortænke “patienten” i, at han efterhånden spekulerer over, om han egentlig er sig selv – eller en helt anden. Lægerne kan da heller ikke give ham noget entydigt svar, og manden stiller i sin fortvivlelse da det samme spørgsmål til sin kone, som til sidst på hans indtrængende spørgsmål svarer med gråd: “Det er dig. Det er dig.” Manden svarer med en vis lettelse: “Så lad det være mig.” (Seeberg 1962, s. 32) Man skal ikke forstå sætningen, som et bidrag til debatten om organtransplantation. Nej, novellen omhandler spørgsmålet om, hvorvidt mennesket har en sjæl eller et jeg, som adskiller sig grundlæggende fra alle andre mennesker. Af indlysende grunde er det netop et spørgsmål, som patienten er blevet i tvivl om. Slutningsreplikken angiver, at patienten nu er blevet overtydet,

om at han vitterlig har en sjæl. Han kan ikke besvare spørgsmålet af egen kraft, for han er i tvivl om, hvorvidt det er hans egen tanker og erindringer, eller det er et andet menneskes. Forløsningen kommer, da han spørger sin hustru, om hun stadig kender ham og elsker ham. Hertil kan hun svare ja, og med det ja har hun defineret ham som selvstændigt individ. Herefter kan patienten leve videre.

Novellen er i slægt med Seebergs vigtigste fortælling "Kapitulation", der måske er inspireret af Jesu spørgsmål: "For hvad hjælper det et menneske at vinde hele verden, men bøde med sit liv?" (Matt. 16,25-26). Her skal man nok tage i betænkning, at Seeberg ikke var fortrolig med oversættelsen Det Nye Testamente fra 1992, men forgængeren. Her lyder Jesu ord således: "Thi hvad gavner det et Menneske, om han vinder den hele Verden, men maa bøde med sin Sjæl?"

Novellen "Kapitulation" begynder sådan her: "Der var kun en lille ting, han havde glemt. Han havde første gang mærket den lille tomme fornemmelse, da bybanetoget var hugget ind på den hjemlige station, og mens han var blevet draget ud på perronen med sine medpassagerer, havde han gennemgået, hvad han gemt af vigtige sager: nøgler, pung, tegnebog, og på perronen fået plads til at undersøge de respektive lommer, som rummede, hvad de skulle. Havde han glemt at slukke for lyset på kontorets toilet? Havde han kastet en tændstik i papirkurven? Over for disse overvældende perspektiver havde han måttet ruste sig bittert. Det var ikke noget, han havde gjort, det var blot en lille ting, han ikke mere huskede, og som nu ville huskes, en nålesmerte, som han skulle glemme, så ville den afsløre sig selv." (Seeberg 1962, s. 51)

Umiddelbart beskrives forfatteren blot en almindelig kendt erfaring. Det er irritationen over noget, der ligger så drilsk i bevidsthedens periferi, at man nok aner den, men ikke kan nå den. Vi kender alle til at man har glemt navn eller et ord, som man forsøger at genkalde sig gennem koncentration. Seeberg skildrer med stor psykologisk nøjagtighed, hvordan Tvis på alle mulige måder forsøger at overvinde den tomme fornemmelse, der følger af, at han ikke kan komme på den lille ting, han har glemt: "Kom, sagde han og prøvede at mane den lille ting frem. Han prøvede at tale rytmisk og rimet, vendte ordene om og tale fremmede sprog, ikke længe ad gangen, for han mistede snart troen på midlerne, og da han mente at have brugt alle besvær-

gelsesmidler, stod han på hovedet i en lænestol, men da det vel var for blødt, prøvede han på gulvet, men han kunne ikke finde ud af det. Han måtte gå ud i byen og spørge et eller andet tilfældigt menneske, hvor den lille ting var, som han ikke kunne komme i tanker om” (Seeberg 1962, s. 56-57)

Novellen slutter, uden at læseren får besked om, hvad det var Tvis havde glemmt. Han vender hjem fra byen og kryber i seng. “Lilly” sagde han og strakte en hånd ind over hendes skulder. “Lilly, jeg finder aldrig nogensinde ud af det. Aldrig nogensinde. Jeg ved ikke, hvad det er. Jeg ved ikke noget som helst, men det gør så ondt, Lilly.” “Åh nej”, sagde hun, “sov nu bare, så finder du nok ud af det i morgen”. (Seeberg 1962, s. 57-58)

Under ‘Kapitulations’ tilsyneladende psykologiske overflade gemmer sig en eksistentiel problematik: Tvis’ forsøg på at reducere sin pine til et neurologisk fænomen afslører netop hans grundlæggende fremmedgørelse fra sig selv. Hans søgen efter ‘den lille ting’ bliver et billede på menneskets søgen efter sin sjæl

Tvis befinder sig i en verden af lutter virkelighed: Tog, perron, medmennesker, nøgle og pung. Men midt i hele denne massive virkelighed, føler han sig fremmed og på afstand. Tvis falder ikke uden videre sammen med hele den ydre reale virkelighed og hele den indre psykologiske registrerende virkelighed. Han befinder sig ikke i det, men i forhold til det og dette forhold ytrer sig som et misforhold.

Indtil nu har Tvis ikke haft dette misforhold til virkeligheden, han har levet livet umiddelbart, og så pludselig melder den fremmede følelse sig. Hele virkeligheden falder sammen for ham i en pinefuld fornemmelse af, at han har glemmt noget og aldrig kan komme i tanker om, hvad det er, han har glemmt.

Seebergs forfatterskab kan læses som en moderne gendigtning af Kierkegaards eksistentielle problemstillinger. Hvor Kierkegaard i “Sygdommen til døden” beskriver mennesket som en syntese af endelighed og uendelighed, omsætter Seeberg denne spænding til konkrete fortællinger om mennesker, der har mistet sig selv i hverdagens trivialitet.

“Selvet er et forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i forholdet, at forholdet forholder sig til sig selv”, skriver Søren Kierkegaard (Kierkegaard 2018, s. 129.). Det betyder, at naturen forløber i processer, der går efter be-

stemte love uden at træet af den grund kommer til at føle sig uden for sig selv. Men som menneske har man foruden sin væren tillige en bevidsthed om sin væren. Med andre ord forholder vi os til virkeligheden på afstand og kommer aldrig nogensinde til at smelte sammen med den. Misforholdet mellem væren og bevidsthed om verden ytrer sig ikke sjældent i fortvivelse. Ganske vist tilsløres fortvivelse som regel, fordi man kan hente tryghed i en position som f.eks. funktionær, hvilket gælder for Tvis. Men så opstår der alligevel øjeblikke, hvor man ikke træder ind i sin funktion på samme måde som en sten eller et træ falder sammen med sin væren.

Længe har Tvis undertrykt misforholdet mellem den menneskelige væren og bevidstheden om verden, fordi det er ubehageligt at bevæge sig ind på det område. Kierkegaard skriver i "Sygdommen til døden": "Den første fare, den at tabe sig selv, kan i verden gå så stille af, som var det ingenting. Intet tab kan gå så stille af, ethvert andet tab, en arm, et ben, tre rigsdaler, en hustru osv. bemærkes dog". (Kierkegaard 2018, s.148)

I denne passus har Kierkegaard sammenfattet hele Seebergs anliggende med "Kapitulation", men for Kierkegaard er det samtidig afgørende at slå fast, at fortvivelse nok er en sygdom, men modsat alle andre sygdomme, så er det faktisk værst slet ikke at have haft den. Fortvivlelsen er nemlig et negativt udtryk for, at vi ikke blot er natur, men samtidig også er ånd. Netop i det øjeblik hvor man har bestemt sig for at betragte sig selv som et produkt af miljømæssige faktorer i tilværelsen, ytrer misforholdet sig og minder om den frihed, som betyder, at vi midt i hele den mekaniske lovmæssighed har ansvar for vores eget liv.

Kierkegaard definerer fortvivelse som en splittelse i "selvet", der kan vise sig på tre forskellige måder. 1: fortvivlet at ville være sig selv. 2: fortvivlet ikke at ville være sig selv. 3: fortvivlet ikke at være sig bevidst at have et "selv".

I romanen "Fugls føde" er hovedpersonen Toms fortvivelse den, at han fortvivlet vil være sig selv. Denne type fortvivelse kalder Kierkegaard for dæmonisk. Tom overvejer i bogens slutning af begå selvmord, men "man skulle ikke forlange det umulige af en dæmon af frygtens skare, og alle de celler og tråde som fysisk var hans, de kunne jo intet andet end trættes, de kunne intet bestemme, de lystrede alene det mægtige væsen, som var trængt ind i ham og havde besat ham for mange, mange år siden (...) han

var ikke til, han var kun frygt, som han altid havde været, og alt, hvad der gik ind i ham af ham, det gik videre til frygten og blev intet, og alt, hvad der kom ud af ham, det havde først passeret frygtens gårde og gader og havde dødens visnende ansigter. Han kunne ikke give, han kunne ikke tage, det var frygtens alt sammen.” (Seeberg 1962, s. 125-126)

I “Eftersøgningen og andre noveller” er Henderson i novellen “Tegnese-rie” en illustration af den fortvivlelse, der består i fortvivlet ikke at ville være sig selv. “Henderson sagde, at han ikke havde gjort noget galt. I hvert fald så vidt han vidste. Han var ikke medlem af noget politisk parti. Ingen foreninger. Ingen klubber. Han var blot sig selv. Han mente ikke noget forkert. Han havde heller aldrig sagt noget. Han var all right. Alligevel følte han sig ikke fuldkommen, sagde han til Mick, et menneske er jo kun et menneske.” (Seeberg 1962, s. 69)

Men alt det som Henderson fornægter i sig selv, det opsøger ham i et mareridt af forfølgelsesvanvid, hvor Hendersons skygge hjemsøger ham og de kommer i et gevaldigt slagsmål, for Henderson vil netop ikke vedkende sig sin skyggeside.

I “Kapitulation” er fortvivlelsen den tredje type fortvivlelse: fortvivlet ikke at være sig bevidst at have et “selv”. Tvis mærker det som “en “nålesmerte” som han skulle glemme, så ville den afsløre sig selv.” (Seeberg 1962, s. 51)

Historiens ironi er ætsende, fordi læseren ligesom Tvis bedrages til at tro, at det er noget rent psykologisk eller blot en distraherende fornemmelse af noget i bund og grund ligegyldigt. Derfor kan Lilly trøstende sige til Tvis, at han nok kommer i tanker om det i morgen, og derfor kan Tvis selv kalde det “en lille ting”.

Det var denne modsigelse mellem fortvivlelsen og dens årsag Kierkegaard i “Sygdommen til døden” forklarede ved sammenligningen med trolden i eventyret, der formåede at forsvinde gennem en lille sprække: “Som i overtroens fortælling trolden forsvinder gennem en rift, hvilken ingen kan se, således er det fortvivlelsen, netop jo mere åndelig den er, desto mere magtpåliggende at bo i en udvorteshed, bag hvilken ordentligvis ingen ville falde på at søge den”. (Kierkegaard 2018, s. 186).

I “Bulen” ligeledes fra “Eftersøgningen og andre noveller” præsenteres vi for Locke, hvis lidenskab er biler, og da en barbar har lavet en lille bule i

skærmen på hans bil, går Locke midt om natten i gang med en hammer – bilen er alligevel totalt ødelagt for ham. Som Kierkegaard skriver, så søger Locke årsagen til fortvivlelsen “i en udvortshed”, som i dette tilfældige er bulen i en bil.

Seebergs særlige bedrift ligger i hans evne til at formidle eksistentielle og kristne grundspørgsmål gennem en bedragerisk enkel stil. Hans fortællinger fremstår på overfladen som hverdagsrealistiske situationer, men åbner sig mod dybere eksistentielle lag, hvor menneskets forhold til sig selv, sin næste og sin Gud står på spil. Denne spænding mellem det hverdagslige og det eksistentielle gør ham til en central skikkelse i efterkrigstidens danske litteratur. Seeberg formår at få læseren til at føle, at det er væsentligt at tage stilling til bøgernes indhold.

Litteratur

Holm, Kjeld 2013: *Man lever af det, man får skænket*. Viborg: Kristeligt Dagblads forlag.

Juhl, Marianne 1999: *Peter Seeberg – en biografi*. Viborg: Gyldendal.

Kierkegaard, Søren 2018: *Søren Kierkegaards skrifter bind 11*. Riga: Gyldendal.

Seeberg, Peter 1962: *Eftersøgningen og andre noveller*. Viborg: Gyldendal.

Seeberg, Peter 1963: *Fugls føde*. København: Gyldendal.

Kristian Østergaard, sognepræst Sorø Klosterkirke